

ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ (РУСИНСЬКИХ) ГОВОРІВ СЛОВАЧЧИНИ В НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ВАСИЛЯ ЛАТТИ*

Випуск 2 (46)

УДК 811.161.2'373.7-042.2

DOI:10.24144/2663-6840/2021.2(46).265-270

Чижмарова М. Дослідження українських (русинських) говорів Словаччини в наукових працях Василя Латти; кількість бібліографічних джерел –12; мова – українська.

Анотація. Стаття присвячена історії вивчення українських говорів Словаччини. Головна увага зосереджена на науковій діяльності видатного східнословачького діалектолога Василя Латти. Аналізуються найбільш вагомі досягнення вченого при дослідженні фонетичних, морфологічних, синтаксичних та лексичних явищ в українській мові русинів-українців східнословачького регіону на основі власноручно ним зібраного матеріалу. В центрі наукового інтересу Василя Латти були українські (русинські) говори Східної Словаччини, які він добре знав та записував за спеціально підготовленою програмою. Він зібрав діалектний матеріал із 270 сіл з українським (русинським) населенням на сході Словаччини і мав намір видати два томи українського діалектного атласу. У сітку дослідження були внесені також села, які репрезентують окремі перехідні говори – спиські, шариські, земплинські, перехідні земплинсько-ужанські та горальські. Сміливі плани Василеві Латті не вдалося виконати, тому що у 1965 році на сорок четвертому році життя він несподівано помер. У своїх дослідженнях учений застосував метод лінгвістичної географії, розробив власний спосіб інтерпретації діалектного матеріалу з використанням історичних, етнографічних та інших даних. Із 1954 р. і до кінця свого короткого життя він інтенсивно працював над діалектним атласом українських говорів Східної Словаччини. Величезний рукописний матеріал чекав на публікування більше 20 років у фондах Словацької академії наук у Братиславі. У 1991 році до 70-річчя вченого «Атлас українських діалектів Східної Словаччини» був виданий на основі рукописів автора завдяки упорядників – Зузани Ганудель, Івора Ріпки та Мирослава Сополіги. Видання Атласу було помітним внеском у теорію і практику української та взагалі слов'янської лінгвістичної географії. Матеріали Атласу оригінальні та достовірні, високої якості й слугуватимуть наступним генераціям дослідників.

Ключові слова: Василь Петрович Латта, українські говори Словаччини, «Атлас українських говорів Східної Словаччини».

Постановка проблеми. Дослідження українських говорів дотепер залишається одним із важливих завдань діалектології, адже вони акумулюють процеси культурних та економічних змін, а водночас зберігають архаїчну семантику і структуру. У цьому контексті вивчення мови українців-русинів Словаччини набуває нині особливого значення.

Аналіз досліджень. Помітний внесок у діалектологічні дослідження лемківських говорів вніс Іван Верхратський. Велике значення має його двотомна монографія *«Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів»*, ч. I (*говори з наголосом движимим*) і ч. II (*говори з наголосом недвижимим*). У цих працях І. Верхратський описав фонетичну та словотвірну систему, а також деякі синтаксичні явища мови лемків, навів зразки живого народного мовлення, подав словники досліджуваних говорів.

Наприкінці 19 ст. та на початку 20. ст. низку праць, присвячених етнографії, діалектології та фольклору, створює В. Гнатюк. Говорам Пряшівщини він присвятив дослідження *«Русини Пряшівської єпархії і їх говори»* (Львів, 1899). З них можна багато почерпнути для аналізу звукової системи і граматичної будови українських говорів Східної Словаччини.

Українська діалектологія в Чехословаччині до Другої світової війни представлена головним чином працями Івана Панькевича та Георгія Геровського. Дослідження цих учених обмежувалися українською

етнографічною територією, що входила в той час до складу Чехословаччини, тобто закарпатськими та південнолемківськими говорами. З самого початку свої діалектологічні студії І. Панькевич проводив за трьома основними напрямками: а) вивчення фонетики та морфології закарпатських говорів; б) підготовка обласного діалектологічного словника Закарпаття; в) дослідження мови української писемності.

У 20-х та 30-х роках він у різних виданнях опублікував декілька статей, у яких на багатому фактичному матеріалі розглянув низку важливих питань закарпатських говорів. До найбільш вагомих праць І. Панькевича належать: *«Кілька заміток до останку аориста в закарпатських говорах»*, *«O domnělé diftongické výslovnosti hlásky ы v ukrajinských nářečích Podkarpatské Rusi a Východního Slovenska»*, *«До питання про класифікацію південнокарпатських говорів межі Латорицею і Боржавою»*, *«Говір села Валашковець був. Земплинської жупи на Закарпатті»*, *«Фонетика говору села Завадки на південнім Спиші на Словаччині»*, *«З морфології говору села Завадки»*, *«Відношення південнокарпатських говорів української мови до всіх інших українських говорів»* та інші. Результати своїх досліджень фонетичної системи та граматичної будови закарпатських говорів (у тому числі південнолемківських) за більш ніж п'ятнадцять років учений узагальнив у ґрунтовній монографії *«Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей»*, частина I. *«Звучня і морфологія»* (Прага, 1938).

У ній розміщено багатий фактичний матеріал, використано дані експериментальної фонетики, застосовано лінгвогеографічний підхід. До цієї праці

* Стаття підготовлена в рамках проєкту «VEGA MŠVVaŠ SR 1/0060/19 Slovanské medzijazykové a medziliterárne vzťahy (západoslovanský a východoslovanský kontext)».

додано п'ять карт із понад 30 ізгласами фонетичних та морфологічних явищ. Ця багатогранна праця вченого була високо оцінена фахівцями, які визнали це дослідження І. Панькевича найдокладнішою і найгрунтовнішою монографією у слов'янській діалектологічній науці.

І. Панькевич у післявоєнні роки основну свою увагу зосереджує на питаннях історичної діалектології. У цей час він публікує дослідження «*Дві лемківські грамоти з початку XVII століття*» та інші. Свої студії в цій галузі І. Панькевич узагальнив у дослідженні «*Нарис історії українських закарпатських говорів*», частина І. *Фонетика*, яке вийшло в 1958 р. В українському мовознавстві це взагалі перша спроба монографічного опису місцевих писемних пам'яток. Того ж року помертвено була опублікована наступна важлива праця І. Панькевича «*До питання генези українських лемківських говорів*», з якою вчений мав виступити на четвертому міжнародному конгресі славистів у Москві.

У 20-х і 30-х роках низку праць про закарпатські і південнолемківські говори написав Георгій Геровський (1886–1959): «*О языке грамоты 1404 г.*», «*Русский язык в церковно-славянско-русской грамматике Михаила Попа-Лучкая*», «*Jazyk Podkarpatské Rusi*». У 1946 р. в журналі «*Костёр*» було вміщено невеличку розвідку І. Геровського (всього на дві сторінки) під назвою «*Словарный состав южнокарпатской народной речи*», у якій учений зробив спробу представити загальну характеристику словникового складу говорів Закарпаття і Пряшівщини.

Кілька праць з діалектології на матеріалі східнословачьких українських говорів підготував чеський україніст Ярослав Моравець. У його статті «*Зміни в українській говірці села Убля на Словаччині протягом останніх 60 років*» розглянуто не тільки фактичні зміни, яких обстежується говірка зазнала в цей період, але й їх передумови, які ці зміни безпосередньо чи посередньо спричинили.

Власні спостереження над мовою в Ублі Я. Моравець подає в зіставленні з наведеними у монографії Олафа Броха «*Узрорусское нарѣчіе села Убли (Землинскаго комитата)*», виданій російською мовою 1900 р. в Санкт-Петербурзі.

У ній автор відзначив такі фонетичні та морфологічні явища, що є типовими не тільки для ублянської говірки, але й близьких говірок ужанської групи говірок. Ці говірки визначаються передусім наявністю в них повноголосних форм (*воробил'*, *молотити*). Характерною рисою ублянської говірки є наближення -у- до -о- (зокрема в наголошених позиціях: *баву́сы*, *гру́шка*, *пл'у́ца*). Давні звукосполучення -гы-, -кы-, -хы- змінилися в -ги-, -ки-, -хи-, у певних позиціях: *гину́ті*, *киха́ті*, *хижа*. Етимологічні -о-, -е- змінилися в -у-: *вуз*, *стул*, *прин'ус*.

Певний інтерес становлять також інші статті Я. Моравця, у яких на матеріалі українських говорів Пряшівщини розглядається теоретичне питання про вплив білінгвізму на загальний розвиток говорів на мовних пограниччях: «*K úloze bilingvismu ve vývoji pomezních nářečí, K metodice studia změn v pomezních nářečích*».

Докладний опис фонологічної та морфологічної систем однієї з говірок Східної Словаччини подав Андрій Куримський у статті «*Говірка села Новоселиця, Снинського району*». Автор доходить висновку, що «переважною більшістю своїх системних ознак новосільська говірка творить єдність з іншими укаючими українськими говорами Снинського району і разом з ними належить до бойківсько-середньозакарпатської південно-західних українських діалектів». Стаття супроводжується писаними транскрипцією взірцями розмовного мовлення досліджуваної говірки.

Особливо велике місце в діалектологічних дослідженнях має Й.О. Дзензелівський, який написав ряд праць про українські говори.

У дослідженні українських говорів Східної Словаччини плідно працював О. Лешка, який видав ґрунтовну монографію про говірку села Убля – «*Говор села Убля восточной Словакии. Этюды по украинской диалектологии*» (Прага, 1973), де, зокрема, дається синхронний опис говірки села Ублі Східної Словаччини, досліджується звукова і граматична будова говірки тощо.

Українськими говірками верхньої течії річки Цірохи займалися Микола Дуйчак, Юрій Муличак та Микола Штець. Розгляд антропонімії сіл Старинської долини подав М. Дуйчак, автором сільськогосподарської лексики всіх семи сіл (Велика Поляна, Дара, Звала, Остружниця, Руське, Смольник, Старина) є Ю. Муличак. Транскрипційні і магнітофонні записи сільськогосподарської лексики проводилися за спеціальним питальником, який охоплював назви традиційних сільськогосподарських знарядь, процеси роботи, пов'язані з ними, назви земельних ділянок та лексику, пов'язану з процесами вирощування та ростом сільськогосподарських культур.

У другій половині ХХ століття інтенсивно здійснюється дослідження діалектної лексики русинсько-українських говорів. З'являється чимала кількість мовознавчих праць, присвячених як загальним питанням української діалектної лексики, так і її окремим тематичним і лексико-семантичним групам. Лексика привертає найбільшу увагу дослідників, бо приховує в собі величезну кількість свідчень про минулі епохи, що важливі для вивчення не тільки української мови, але також матеріальної й духовної культури українського народу і слов'янства взагалі. Уже досліджено ряд тематичних груп, зокрема лексику страв, хліба, посуду і кухонного начиння (З. Ганудель), сільськогосподарську лексику, назви традиційних сільськогосподарських знарядь, процеси роботи, пов'язані з ними, назви земельних ділянок та лексику, пов'язану з процесами вирощування та ростом сільськогосподарських культур, сільськогосподарських знарядь (Ю. Муличак), ткацьку лексику (З. Ганудель), народномедичну (З. Ганудель, М. Чижмарова), лексику свійських тварин та частин їх тіла, скотарську лексику (Л. Милла, М. Штець), ботанічну лексику (М. Чижмарова, Н. Вархол), лексику комунікації і традиційного транспорту (Ю. Муличак, З. Ганудель, Л. Бенько), лексику традиційного народного

будівництва (З. Ганудель) та ін. Вівчарська та мли-нарська лексика, лексика бджільництва, гідрорельєфна та лісоплавна лексика в русинсько-українських говорах досі не тільки не вивчена, але й не зібрана.

Мета статті – провести огляд найважливіших праць Василя Петровича Латти, присвячених говорам русинів-українців Словаччини. Звернути увагу на стосунки вченого з Йосипом Дзендзелівським, виходячи з кореспонденції Й. Дзендзелівського до З. Ганудель.

Методи та методика дослідження. У роботі використано описовий метод. **Основні завдання:** зібрати потрібний до теми матеріал, проаналізувати актуальну літературу та з'ясувати досліджену досі проблематику названих говорів, вказати на найважливіші наукові досягнення Василя Латти.

Виклад основного матеріалу. Українські говори Східної Словаччини належать до південно-західної групи українського наріччя. Вони є окраїнними говорами, які, розвиваючись у специфічних умовах, зберігають архаїчні особливості. Досліджувані говори здавна контактують з навколишніми українськими, карпатськими, словацькими шариськими, списькими, земплінськими та сотацькими, польськими горальськими, німецькими переселенськими на Спиші та північноугорськими говорами. У дослідження фонетичної системи, граматичної будови і лексики південнолемківських говорів, в тому числі і говірок, досліджуваних нами, неоціненний внесок зробили наші попередники, знані мовознавці-діалектологи. Дослідження українських говорів карпатського ареалу в минулому були спрямовані передусім на явища фонетичні та морфологічні, на дослідження історичних джерел, зокрема різних грамат, та інших історичних документів.

Одним з найбільш авторитетних словацьких україністів вважається **Василь Латта** (1921 – 1965), уродженець села Пчолинне на Снинщині, педагог та громадський діяч. Він був добре обізнаний з мовною ситуацією на Східній Словаччині, яка є перехрестям трьох слов'янських мов – словацької, української і польської. Дослідник поставив собі за мету проаналізувати діалектну систему (фонетичну, морфологічну, синтаксичну, лексичну, ономастичну і топономастичну) говорів усього українського регіону Східної Словаччини.

В. Латта написав і опублікував у різних виданнях до двох десятків статей про говори русинів-українців. Серед них такі: «*Полногласие в украинских говорах Восточной Словакии*», «*Рефлексы носовых в украинских говорах Восточной Словакии*», «*Фонологические системы украинских говоров Восточной Словакии*», «*Словацько-українська мовна межа*», «*Система наголосу українських говірок Східної Словаччини*» та ін. У статті «*Полногласие в украинских говорах Восточной Словакии*», відзначивши, що в досліджуваних, як і в інших українських говорах, давні **tort*, **tolt*, **tert*, **telt* рефлексуються через звичайні східнослов'янські повноголосні звукосполучення, В. Латта констатує в праці вживання великої кількості слів з не-

повноголоссям, причому останні – все лексичні запозичення – представляють словакізми, полонізми, церковнослов'янізми. Полонізми типу *дрыга*, *дріта*, *млодый*, *млода* та ін. поширені переважно в західній частині досліджуваних говорів. Церковнослов'янізми (*благый*, *владыка*, *хранител*, *град*) поширені на всій досліджуваній території. Опис і додана лінгвістична карта дають докладне уявлення про територіальний розподіл і співвідношення повноголосних і неповноголосних структур на досліджуваній території.

Мовною межею В. Латта займається у статті «*Словацько-українська мовна межа*». Щоб об'єктивно, без якихось упереджень дати аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми, автор залучає досить широке коло фактів, практично увесь наявний у розпорядженні матеріал – 23 фонетичні, 20 морфологічних, 1 синтаксичну та ряд лексичних рис, які служать диференційними ознаками у визначенні словацько-української мовної межі. Після перегляду цих рис автор стверджує, що «фонетичні і морфологічні ознаки завдяки своїй послідовності і системності є сталішим, важливішим і надійнішим критерієм, ніж ознаки лексичні» [Латта 1979–1981, с. 102]. Він на досліджуваній території виділяє такі зони: 1) зона українських сіл; 2) зона змішаного українського і словацького населення; 3) зона з переходом частини населення з української говірки на словацьку; 4) зона часткової втрати української говірки; 5) зона повної втрати української говірки; 6) зона населених пунктів з повним переходом населення з української говірки на словацьку (східнославацький діалект ужівського типу) [Латта 1979–1981, с. 103–105]. Для наочності науковець уклав карту українсько-словацької мовної межі, яка в Атласі вміщена під № 355. Атлас Василя Латти, як і чотири томи «Лінгвістичного атласу українських говорів Східної Словаччини» Зузани Ганудель, наочно і переконливо на всіх мовних рівнях утверджують український характер досліджуваних говорів [Ганудель 2011а, с. 142].

У статті «*Система наголосу українських говірок Східної Словаччини*» В. Латта не лише уточнює межу стабільного наголосу порівняно з тим, як її визначали Й. Шемлей, Г. Геровський, І. Панькевич, З. Штібер, але й визначає критерії розмежування говорів щодо акцентуації. Певний різнобій, на думку вченого, у визначенні ізоглоси вільного і стабільного парокситонічного наголосу зумовлений недостатнім ознайомленням його попередників з лінгвогеографічними даними про наголос, які не характеризують питання наголосу, як акцентологічну систему в цілому. Василь Латта виділив для східної частини досліджуваних говорів Східної Словаччини вільний, рухомий східнослов'янський наголос, для західної частини території постійний, нерухомий.

Досліджуючи східнославацькі українські говори, він визначив словацько-українську мовну межу, запропонував теорію регіональних та національних атласів та періодизацію розвитку фонологічних систем у східнослов'янських мовах. Зібрані під час його діалектологічних експедицій 1951–1965 рр. матеріа-

ли з 270 українських населених пунктів стали основою укладеного вченим «Атласу українських говорів Східної Словаччини» (1991). Автор ставив собі мету показати в атласі якнайповніше відбиття географічного поширення діалектних явищ, важливих для всебічної характеристики системи досліджуваних говорів, які виявляються у взаємному протиставленні місцевих діалектних відмінностей, а також у протиставленні останніх до відповідних явищ загальноукраїнської мови, а у порівняльних планах часто і до явищ сусідніх – словацької і польської мов. Цій меті підпорядкована також сітка населених пунктів атласу В. Латти, у яку, крім 258 українських, він включив 10 словацьких, які репрезентують словацькі спиські, горальські, шариські, сотацькі, земплинські та перехідні земплинсько-ужанські говори, а також 2 польські населені пункти. Текст цієї безцінної праці, що вийшла вже після смерті автора, упорядкували та доповнили Зузана Ганудель, Івор Ріпка та Мирослав Сополіга. За задумом В. Латти, Атлас мав охопити цілу систему і структуру українських говорів Східної Словаччини на всіх мовних рівнях. Він містить 399 карт, із яких чотири допоміжні карти-схеми, 195 карт фонетичних явищ, 123 карти морфологічні, 38 синтаксичних (зведених) карт. Діалектна лексика представлена на 39 картах (назви *нареченого, молодої, дружини брата, тітки, шурини, старости села*, назви для *села, дороги*, назви для *зо-зулі, курки, кота-кішки* та ін.). Велика частина матеріалу Атласу Василя Латти подана у формі індексу як некартографований матеріал [Латта 1991, с. 475–499], який представляє лексика *будівельна* (цегла, горище, призьба, поріг, бляха, сипанець, хлівець ноші та ін.), *сільськогосподарська* (сінікос, жнива, кіся, брусок, гряділь, борозна, рілля, гній, гноївка, сокира, кузня та ін.), *лексика сільськогосподарських культур і рослин* (щавель, кольрабі, морква, льон, порічки, агрус, чорниця, яблуко, кульбаба, плетуха, чебрець, конюшина, ромашка, шишчина, терен, бузина та ін.), *зброї та транспорту* (батіг, канчук, узда, велосипед, руксак), *тваринницька* (худоба, звір, бугай, кінь, вепер...), *ткацька лексика* (клоччя, снувальниця, потак, ціпки, ..), *лексика одягу і взуття* (одежа, спідниця, опліччя, сорочка, чепець, чоботи, ..), *страви* (кипіти, замісити, різанці, шкварки, холодець, росіл, мериндя,..), *посуду і кухонного начиння* (горня, цідилко, пляшка, масничка, кошик, корито,..) і т. ін.

Основні теоретичні засади цього атласу В. Латта виклав у статті «*К вопросу диалектологических атласов областного типа*» та в статті «*Принципи картографування і побудова атласу українських говорів*». Він писав: «Кожна карта атласу повинна давати якнайповнішу лінгвогеографічну інформацію щодо мовних явищ. Тому треба уникати надмірної інтерпретації, свавільних рішень та узагальнень у викладі. Це має робити той, хто користуватиметься атласом. Ми намагаємося відобразити на карті не ізольовані явища, а цілий ряд репрезентантів (монотематичні синтетичні карти) або й більшу кількість явищ слова, взаємно пов'язаних (політематичні аналітичні карти) [Латта 1979–1981, с. 161]. Лінгвістичний атлас не може повністю відбити різноманітність лексичної диференціації діалектів, тому В. Латта пе-

редбачав подати весь зібраний матеріал у словнику за тематичними групами. Це одночасне зображення багаточленних протиставлень дає можливість виявити всі особливості варіантів картографованого явища, а в атласі обмежених розмірів розширити його зміст і одночасно зберегти його повноту, що є важливою особливістю і навіть перевагою атласу регіонального типу. Новизна атласу В. Латти у порівнянні з іншими регіональними та загальнонаціональними атласами ґрунтується на новому принципі складання легенди карти як точної і раціональної системи позначень, формально виражених і упорядкованих ключем. Ключ допомагає найбільш економно скласти легенду карти. Атлас В. Латти у порівнянні з іншими атласами вносить багато нового у теорію і практику лінгвістичного картографування [Ганудель 2011а, с. 140; 2011б, с. 83].

Для мовознавців України, пише В. Федонюк, атлас є цінним передусім тим, що відтворює конкретний (кінець 50-х – початку 60-х років ХХ ст.) стан діалектного мовлення українців одного з найбільших діаспорних регіонів з тих, що безпосередньо прилягають до материкової України. Репрезентована в ньому сукупність хронологічно й якісно відмінних фонетичних, морфологічних, синтаксичних та лексичних явищ створює можливість окреслити межі багатьох процесів, відомих і материковій мові, а відтак, простежити наслідки взаємообміну мов і говорів, викликані міжетнічними контактами, міграцією та іншими зовнішніми впливами [Федонюк 2015, с. 123].

Долею Атласу Василя Латти цікавилися словацькі й закордонні вчені, серед них, наприклад, Йосип Дзендзелівський. Це видно з його кореспонденції до Зузани Ганудель:

Ужгород, 06. 12. 1980

Вельмишановна Зузано Томашівно!

Словник та інші книги одержав, дуже Вам дякую. Одержав також Вашого листа, в якому Ви повідомляєте про ряд цікавих речей. Пріємно, що справа з атласом В.П. Латти зрушилася з місця. Але де сам атлас тепер? Важливо було б той атлас уважно розглянути і т. ін. У всякому разі потрібно все від нас залежне зробити, щоб той атлас побачив світ [Čižmárová 2015, с. 70].

В. Латті був присвячений I том «*Наукового збірника Музею української культури в Свиднику*» (1965), який уклав Микола Мушинка. У вступі до збірника він подав життєпис ученого, а в кінці розмістив статтю В. Латти «*Из вокализма украинских говоров Восточной Словакии*».

Найважливіші роботи В. Латти були видані в «*Наукових записках*» СРУС № 8 – 9 (1979 –1981), у яких подана з пера Йосипа Дзендзелівського висока оцінка наукової роботи дослідника. Він пише: «Латта не збирався повторювати своїх попередників чи збирати «кришки», уточнюючи і деталізуючи висловлені ними окремі положення тощо. З самого початку було видно, що з'явився новий молодий, але самобутній вчений зі всіма уподобаннями, інтересами, своїм почерком і широкими планами»

[Дзендзелівський 1981, с. 6].

До 70-и недожитого рiччя В. Латти було організовано Міжнародну наукову конференцію «*Наукова спадщина Василя Латти і дослідження говорів карпатського мовного ареалу*», матеріали якої були опубліковані в «Наукових записках № 18» (1993) із вступом Зузани Ганудель.

Готуючись до ювілейної конференції, Й. Дзендзелівський писав: *Обов'язково я хочу прийти на цю конференцію, бо В.П. Латта, окрім іншого, це й мій добрий приятель, який був у нас дома, а я був у нього в хаті в Братиславі, з яким ми досить подружилися в Софії на V Міжнародному конгресі славистів* [Čižmárová 2015, с. 207–208]. Його інформували про організацію наукової конференції: *Як іде справа з плануванням програми конференції, присвяченої 70-річчю В. П. Латти? Я думав про свою тему і гадаю, що вона залежатиме від того, які теми оберуть для себе Ваші співробітники. Думаю, що обов'язково має бути тема «Внесок В. П. Латти в лінгвогеографічне вивчення українських говорів Східної Словаччини». Як пригадую, цю тему як обов'язкову я пропонував у програму під час наших розмов у Польщі. Якщо Ви самі цієї теми не взяли, то я не проти попрацювати над нею. Правда, для її опрацювання мені потрібно було б якийсь час полистати матеріали (рукописні) В.П. Латти, які тепер, як я зрозумів, знаходяться у Свиднику* [Čižmárová 2015, с. 191].

У наступному листі Й. Дзендзелівський позитивно висловлюється про конференцію: *Я все згадую про снинську конференцію і думаю, що річниця В.П. Латти була організована і проведена цілком добре, по-діловому, без зайвого зовнішнього шуму і бутафорії. Звичайно, що найвизначнішим в усьому було своєчасне видання його атласу. Знаю, що Ви особисто затратили багато часу і ще більше енергії, щоб то все довести до*

толку. Я просив Мирослава, щоб примірник атласу Латти послали проф. Олексі Горбачу у ФРН.

З мого побуту у Снині все ж дві речі залишили важкий чи сумний спогад. Це, по-перше, Ваше русинство, а по-друге, поведінка дружини Латти. Я її запам'ятав зовсім іншою, не один раз вона з Василем П. бували у нас в Ужгороді, бували ми і в Братиславі. Видно, це одна з тих, про яких писав Т.Г. Шевченко (що „за шмат гнилої ковбаси“...). [Čižmárová 2015, с. 218–219].

До недожитого 90-ліття Василя Латти Кафедра україністики Пряшівського університету організувала Міжнародну наукову конференцію *Словацько-українські відносини в галузі мови, літератури та культури* (2011). Матеріали конференції були опубліковані у збірнику, виданому філософським факультетом Пряшівського університету у 2012 р.

Висновки. Українські говори Словаччини досліджувались на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях в діахронному та синхронному аспектах. Одним із кращих діалектологів вважається Василь П. Латта, який досліджував українські говори Словаччини у кінці 50-х та на початку 60-их років ХХ століття. Діалектний матеріал сам ретельно записував у селах Східної Словаччини з русинсько-українським населенням. Свої дослідження публікував у різних наукових часописах та збірниках удома й за кордоном. Найважливіші його роботи були видані у Наукових записках СРУС. В. Латта описав систему голосних і приголосних у досліджуваних говорах, визначив словацько-українську мовну межу, запропонував теорію регіональних та національних атласів і періодизацію розвитку фонологічних систем у східнослов'янських мовах. Зібрані під час його діалектологічних експедицій 1951–1965 рр. матеріали з 270 населених пунктів стали основою укладеного вченим «Атласу українських говорів Східної Словаччини».

Література

1. Ганудель З. Особистість Василя Латти і його наукові досягнення. *Українська мова*. 2011а. № 4. С. 137–147. URL: <https://www.google.sk/search?q=Особистість+Василя+Латти+і+його+наукові+досягнення>
2. Ганудель З. Українські говори Східної Словаччини у лінгвістичних атласах. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Ужгород, 2011б. Випуск 24. С. 81–84.
3. Дзендзелівський Й. Василь Петрович Латта. *Наукові записки*. 8–9. Пряшів: Культурний союз українських трудящих у ЧССР, 1979–1981. С. 5–17.
4. Дзендзелівський Й. Атлас В.П. Латти в контексті слов'янських лінгвістичних регіональних атласів. *Наукові записки*. 18. Пряшів: Союз Русинів-Українців Словацької Республіки.
5. Латта В. Полногласие в українських говорах Восточної Словаччини. *Наукові записки*. 8–9. Пряшів: Культурний союз українських трудящих у ЧССР, 1979–1981. С. 18–30.
6. Латта В. Система наголосу українських говірок Східної Словаччини. *Наукові записки*. 8–9. Пряшів: Культурний союз українських трудящих у ЧССР, 1979–1981. С. 149–155.
7. Латта В. К вопросу диалектологических атласов областного типа. *Наукові записки*. 8–9. Пряшів: Культурний союз українських трудящих у ЧССР, 1979–1981. С. 110–118.
8. Латта В. Словацько-українська мовна межа. *Наукові записки*. 8–9. Пряшів: Культурний союз українських трудящих у ЧССР, 1979–1981. С. 92–105.
9. Латта В. Принципи картографування і побудова атласу українських говірок. *Наукові записки*. 8–9. Пряшів: Культурний союз українських трудящих у ЧССР, 1979–1981. С. 156–163.
10. Латта В. Атлас українських говорів Східної Словаччини. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво, 1991. 552 с.
11. Čižmárová M. (ed.) *Ukrajinstika, lingvistika, osobnosti. Materiály na výskum dejín ukrajinského jazyka*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2015. 244 s.
12. Федонюк В. Сучасна словацька лінгвістична україністика: досягнення та втрати. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, 2015. Випуск 23. С. 122–130.

References

1. Hanudel Z. (2011a) Osobystist Vasylia Latty i yoho naukovi dosiahnennia [Vasyl Latta's Personality and His Scientific Achievements]. *Ukrainska mova*. № 4. S. 137–147. URL: <https://www.google.sk/search?q=Osobystist+Vasylia+Latty+i+yoho+naukovi+dosiahnennia> [in Ukrainian].
2. Hanudel Z. (2011b) Ukrainski hovory Skhidnoi Slovachchyny u lingvistychnykh atlasakh [Ukrainian Dialects of Eastern Slovakia in Linguistic Atlases]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Filolohiya. Socialni komunikacii*. Uzhhorod, 2011. Vypusk 24. S. 81–84 [in Ukrainian].
3. Dzendzelivskiy Yo. (1979–1981) Vasyl Petrovych Latta [Vasyl Petrovych Latta]. *Naukovi zapysky*. 8–9. Priashiv: Kulturnyi soyuz ukrainskykh trudiashhykh u ChSSR, 1979–1981. S. 5–17 [in Ukrainian].
4. Dzendzelivskiy Yo. (1993) Atlas V. P. Latta v konteksti slovyanskykh linhvistychnykh rehionallnykh atlasiv [Atlas of V.P. Latta in the Context of Slavic Linguistic Regional Atlases]. *Naukovi zapysky*. 18. Priashiv: Soyuz Rusyniv-Ukrainsiv Slovatskoi Respubliky. S. 25–34 [in Ukrainian].
5. Latta V. (1979–1981) Polnoglasie v ukrainskikh govorah Vostochnoy Slovaki [Polnoglasie in the Ukrainian Dialects of Eastern Slovakia]. *Naukovi zapysky*. 8–9. Priashiv: Kulturnyi soyuz ukrainskykh trudiashhykh v ChSSR. S. 18–30 [in Russian].
6. Latta V. (1979–1981) Systema naholosu ukrainskykh hovirok Skhidnoi Slovachchyny [The System of Emphasis in Ukrainian Dialects of Eastern Slovakia]. *Naukovi zapysky*. 8–9. Priashiv: Kulturnyi soyuz ukrainjkykh trudiashhykh v ChSSR. S. 149–155 [in Ukrainian].
7. Latta V. (1979–1981) K voprosu dialektologicheskikh atlasov oblastnogo tipa [On the Issue of Dialectological Atlases of a Regional Type]. *Naukovi zapysky*. 8–9. Priashiv: Kulturnyi soyuz ukrainskykh trudiashhykh v ChSSR. S. 110–118 [in Russian].
8. Latta V. (1979–1981) Slovatsko-ukrainska movna mezha [Slovak-Ukrainian Language Border]. *Naukovi zapysky*. 8–9. Priashiv: Kulturnyi soyuz ukrainskykh trudiashhykh v ChSSR. S. 92–105 [in Ukrainian].
9. Latta V. (1979–1981) Prynypy kartohrafuvannia i pobudova atlasu ukrains'kykh hovirok [Principles of Mapping and Creation of an Atlas of Ukrainian Dialects]. *Naukovi zapysky*. 8–9. Prjashiv: Kuljturnyj soyuz ukrajinsjkykh trudjashhykh u ChSSR. S. 156–163 [in Ukrainian].
10. Latta V. (1991) Atlas ukrainskykh hovoriv Skhidnoi Slovachchyny [Atlas of Ukrainian Dialects of Eastern Slovakia]. Priashiv: Slovatske pedahohichne vydavnytstvo. 552 s. [in Ukrainian].
11. Čizmárová M. (2015) Ukrajinstika, lingvistika, osobnosti. Materiály na výskum dejín ukrajinského jazyka (2015). [Ukrainian Studies, Linguistics, Personalities. Materials for Research into the History of Ukrainian Language] Ed. Mária Čizmárová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. 244 s. [in Slovak].
12. Fedoniuk V. (2015) Suchasna slovatska linhvistychna ukrainistyka: dosiahnennia ta vtraty [Modern Ukrainian Linguistics in Slovakia: Achievements and Failures]. *Naukovi zapysky Nacionalnoho universytetu «Ostroz'ka akademiya»*. Vypusk 23. S. 122–130 [in Ukrainian].

RESEARCH OF UKRAINIAN (RUTHENIAN) DIALECTS OF SLOVAKIA IN THE VASYL LATTA'S SCIENTIFIC WORKS

Abstract. The article deals with the history of the study of Ukrainian dialects in Slovakia. The main attention is focused on the scientific activity of the outstanding East Slovak dialectologist Vasyl Latta. His most significant achievements in the study of phonetic, morphological, syntactic and lexical phenomena of the Ukrainian language of the Ruthenian-Ukrainians of the East Slovak region are analysed on the basis of the material collected himself. Vasyl Latta's scientific interest is focused on the Ukrainian (Ruthenian) dialects of Eastern Slovakia, which he knew well and recorded according to a specially prepared program. He collected narrative material from 270 villages peopled by Ukrainian (Ruthenian) population of eastern Slovakia and intended to publish two volumes of the Ukrainian dialect atlas. The network of studies also included villages that represent separate transitional dialects of Spish, Sharish, Zemplin, transitional dialect of Zemplin-Uzh area and Goral dialect. Vasyl Latta's daring plans did not succeed because in 1965 he died unexpectedly at the age of forty-four. In his research, he applied the method of linguistic geography, elaborated his own way of interpreting narrative material with the use of historical, ethnographic and other data. From 1954 until the end of his short life, he worked intensively on the linguistic atlas of the Ukrainian dialects of eastern Slovakia. Huge manuscript material has been waiting for publication for more than 20 years in the funds of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava. In 1991, on the occasion of the linguist's seventieth birth anniversary, the Atlas of the Ukrainian dialects of eastern Slovakia was published on the basis of his manuscripts thanks to the editors Zuzana Hanudelova, Ivor Ripka and Miroslav Sopolyha. The Atlas is a notable contribution to the theory and practice of Ukrainian and Slavic linguistic geography in general. The materials of the Atlas are original and authentic, of high quality and will serve the next generations of researchers.

Keywords: Vasyl Petrovych Latta, Ukrainian dialects of Slovakia, Atlas of Ukrainian Dialects of Eastern Slovakia.

© Чижмарова М., 2021 р.

Марія Чижмарова – кандидат філологічних наук, професорка інституту україністики філософського факультету Пряшівського університету, Пряшів, Словаччина; maria.cizmarova@unipo.sk; <https://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/instituty-fakulty/iuass/personalneobsadenie/profesoriprofesoriky/mariacizmarova/>

Maria Chizmarova – Candidate of Philology, Professor at the Institute of Ukrainian Studies, University of Preshov, Preshov, Slovakia; maria.cizmarova@unipo.sk; <https://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/instituty-fakulty/iuass/personalneobsadenie/profesoriprofesoriky/mariacizmarova>